

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת דברים תשפ"ד¹

(בתוספת ובהרחבת הדברים על פי שיחות משנים שעברו)

וכל מעשיך יהיו לשם שמים

חכמה ומבקשיה בלא תלמוד - כמיתה חשובין⁴ (רמב"ם הלכ' רוצח ושמירת הנפש פ"ז ה"א), ולכן חייבים לְאָפְשֵׁר לְרוֹצַח להמשיך וללמוד תורה באותה איכות כמו שהיתה לו עד עכשיו, וזה אפשרי רק ע"י שמגלין רבו עמו. בלי זה - אין כאן קיום של "נְחִי", למרות שישנם בעיר המקלט מלמדי תורה אחרים (ריטב"א מכות שם ד"ה מגלין רבו עמו).

כך היו ישראל צריכים להרגיש לגבי משה רבינו. "מה פירוש שנלמד מפי השופטים? זה לא אותו דבר!" [וזו כנראה גם הסיבה לכך, שבתחילה ישב משה לבדו לשפוט את ישראל. כי סבר שרק זו הדרך הנכונה למסור להם את דבר ה'. מסירה ישירה, מכלי ראשון, ולא דרך מתווכים]. אבל ישראל לא מרגישים כך. מוכנים לוותר על לימוד ישיר ממשה רבינו. נלמד מהשופט. נלך לשיעור של שר מאה, או שר חמישים, או שר עשרה, ולא יקרה כלום. אפשר להסתדר. ואולי גם עדיף שיתמנו עלינו דיינים חדשים. כי את משה רבינו אי אפשר לשחד בדין, ואת הדיינים החדשים - אולי כן... (רש"י דברים א, יד).

זוהי אפוא התוכחה לישראל במה שאמרו "טוב הדָּבָר אֲשֶׁר דְּבַרְתָּ לַעֲשׂוֹת", שהסכימו להתנתק ממשה רבינו. אמנם הקב"ה הסכים למהלך של מינוי השופטים, כי משה לבדו לא היה יכול לעמוד בעומס, אך מצד ישראל - הם לא היו צריכים להסכים לזה כל כך מהר. מה שאמרו ומה שעשו - לא זה מה שהיה מצופה מהם לעשות. יש דברים שאדם עושה, והוא עושה בסדר, וגם הקב"ה מסכים, ובכל זאת, אדם אחר לא צריך "ליישר קו" עם הדבר. ממנו מצפים להתייחסות אחרת.

מדוע נענשים גויים המְצַרִים לישראל בגזרת ה'?

כעין זה יש גם בהמשך הפרשה: משה מזהיר את ישראל שיכבדו את השופטים, אבל גם השופטים מצדם מזהירים שיסבלו את הציבור. כי גם אם יש חיוב לכבד את השופטים, אך גם הם מצדם צריכים לכבד את הציבור.

גם מלך צריך לכבד מאד - "שׁוֹם תִּשִׂים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ" (דברים יז, טו), "שתהא אימתו עליך" (כתובות יז, א), ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול - ובכל זאת מהמלך התורה דורשת "לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֲחֵיו" (דברים יז, כ). הוא צריך להרגיש שהוא לא יותר מכל יהודי אחר, כמו שדוד מעיד על עצמו "וְלִפִּי חָלַל בְּקַרְבֵּי" (תהלים קט, כב). אני לא יותר מכל יהודי אחר.

מלך שלא מרגיש כך, לא יוכל לפטור את עצמו בטענה שהתורה ציוותה לכבד אותו. נכון, התורה ציוותה לכבד אותו, כי כך צריך להיות, שהעם יהיה כפוף למלך וכיבד אותו, אבל המלך מצדו צריך להרגיש כפוף לציבור. אמנם בפרהסיא אסור לו למחול על כבודו, אבל יחד עם זה בלבו הוא צריך להרגיש שהוא שווה לציבור. "לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֲחֵיו". כשאדם עושה דבר, אם זה דבר שיש עליו פירכא, לא תמיד

אינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד

משה אומר לישראל: "וְאָמַר אֲלֵכֶם בְּעֵת הַהוּא² לֵאמֹר, לֹא אוּכַל לְבַדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם... הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנִבְנִים וַיְדַעִים לְשִׁבְטֵיכֶם, וְאֲשִׁימָם בְּרֵאשִׁיכֶם" (דברים א, ט-יג).

זו היא בעצם העצה שנתן יתרו למשה, למנות "שְׂרֵי אֲלָפִים שְׂרֵי מֵאוֹת שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת", כדי לעזור לו במשא העם, כפי שמסופר בפרשת יתרו (שמות יח, יג-כז). ולאחר שמשה נמלך בשכינה (ע"י רש"י שם, כג) - הוא פונה אל ישראל ואומר להם: "לֹא אוּכַל לְבַדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם... הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וְנִבְנִים וַיְדַעִים לְשִׁבְטֵיכֶם, וְאֲשִׁימָם בְּרֵאשִׁיכֶם"³.

ומה אמרו על כך ישראל? - "וַתַּעֲנֵנוּ אֹתִי וְתֹאמְרוּ: טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר דְּבַרְתָּ לַעֲשׂוֹת" (דברים א, יד). הם מקבלים את ההצעה בהסכמה גמורה.

והנה, דברים אלו מופיעים בפרשתנו במסגרת התוכחה שמוכיח משה את ישראל לפני מותו (ע"י רש"י שם, א). וצריך להבין: מה התוכחה בזה? הרי הכל טוב ויפה! משה רבינו הציע הצעה, וישראל קיבלו אותה! מה לא בסדר כאן? הלואי שכל דבר שמשה אמר היו מקיימים!

אומר רש"י: ישראל לא היו צריכים להסכים להצעתו של משה! היה להם להשיב: "רבינו משה! ממי נאה ללמוד, ממך או מתלמידך"? (ע"י רש"י שם, יד) אינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמיד! אמנם משה אומר שהוא לא מסוגל לשפוט את העם לבדו, אבל בכל זאת יש טענה על ישראל. היו צריכים לפחות להצטרף על כך שלא יוכלו לשמוע את דבר ה' ישירות מפי משה. היה עליהם לומר: "אוי, כמה חבל! אבל מה אפשר לעשות? בליט ברירה נלמד מפי השרים". אבל ישראל לא אומרים כך. הם אומרים: "טוב הדָּבָר אֲשֶׁר דְּבַרְתָּ לַעֲשׂוֹת", ובנוסף לכך, עוד מזרזים את משה שישלים במהירות את מינוי השרים (רש"י שם). גם אם על עצם קבלת הצעתו של משה לא היתה עליהם תביעה, כיון שמשה לא מסוגל לעמוד בעומס, אבל הלב היה צריך לכאוב על כך שלא ניתן ללמוד ממשה באופן ישיר.

חיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד - כמיתה חשובין

עד כמה חשוב הלימוד הישיר מן הרב - רואים אצל רוצח בשגגה. הרי הדין ברוצח בשגגה, שחייב לוותר על כל מה שיש לו. על אשתו, על ילדיו, על אדמתו, מוכרח לעזוב את הכל ולגלות לעיר מקלט. אבל על דבר אחד הוא לא חייב לוותר - על תלמוד תורה מִרְבּוֹ! התורה הרי מְצוּה: "וַיִּנְסֵ אֶל אַחַת מִן הָעָרִים הָאֵלֶּה, וְנָחִי" (דברים ד, מב). מה פירוש "נָחִי"? - "עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא" (מכות י, א). יש לדאוג לרוצח שיוכל לחיות. ולכן, "תלמיד שגלה - מגלין רְבּוֹ עִמוֹ" (שם). כי "חיי בעלי

מה עלה בגורלו. למה? כי לא למדו את מסכת גיטין! אם היו לומדים את מסכת גיטין, היו יודעים לאן נעלם נירון קיסר. הוא ברח והתגיייר. לא רצה להיות מחריבה של ירושלים. אם ה' גזר שירושלים תחרב, שידאג בעצמו להוציא את גזרתו אל הפועל. לא אני צריך להיות המוציא לפועל של הגזירה הזאת. ה' לא גזר על אף אחד להיות רשע. יש בחירה לאדם. גם אם הוא שומע מהנביא כך וכך, יש לו בחירה. הוא לא מוכרח להיות רשע.

להשתמש בעולם הזה לצורך עבודת ה'

זה כל אחד צריך לדעת לעצמו, גם כשהוא צודק במשהו, לבדוק עד כמה הוא עושה את הדבר מחמת ציווי ה', ועד כמה הוא עושה אותו מעצת היצר הרע. גם אם הדבר כשלעצמו הוא נכון והכרחי, אך לפעמים דוקא היצר הרע הוא זה שדוחף אותו לעשות את הדבר, ולא היצר הטוב.

ה' שם אותנו בעולם הזה, הרשה לנו להשתמש בכל מה שאין בו בעיות של כשרות או של גזל וכדו', מותר להנות מהעוה"ז, בכל זאת הרמב"ן אומר שמי שנמשך יותר מדי לעוה"ז זה בן סורר ומורה, שהוא נידון על שם זה שכבר בגיל שלוש עשרה הוא כל כך נמשך אחרי העוה"ז. אמנם בן סורר ומורה עושה את מעשיו שלא ביושר, "אינו נעשה בן סורר ומורה, עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים" (סנהדרין ע"א, א), אבל גם מי שנמשך ביושר אחרי העולם הזה, בכל זאת ה' יבוא איתו במשפט על כל מה שלקח מהעולם הזה שלא לצורך. נתנו לך את העוה"ז כדי להשתמש בו לעבודת ה'. אתה צריך לאכול, אתה צריך לישון, אתה צריך לנוח - הכל תעשה בשביל עבודת ה', לא סתם מפני שהעולם הוא הפקר ואני יכול לקחת לעצמי מכל מה שכשר.

אם אדם מכוין בכל מעשיו לעבודת ה' ולכבוד שמים, גם מעשי החולין שלו הופכים למעשי מצוה. הרמב"ם אומר, שהאובל ושותה ועוסק בצרכי גופו כדי "שיהא גופו שלם וחזק, כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה'... הוא עובד את ה' תמיד! ... ואפילו בשעה שהוא ישן... נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא!" (רמב"ם הלכות דעות פ"ג ה"ג) הוא שאמר שלמה המלך, "בְּכָל דְרָקִיף דְעָהוּ" (משלי ג, ה). בכל מה שאתה עושה - תעבוד את ה'. באכילה, בשתייה, בשינה, ובכל דבר.

אם אדם אוכל וישן כדי שיהיה לו כח לעבוד את ה' - הוא יקבל שכר גם על האכילה והשינה שלו. לעומת זה, אם יאכל סתם כי הוא רעב, וישן סתם כי הוא עייף - לא יקבל שום שכר על כך. אמנם יש מחלוקת אם מצוות צריכות כונה או אין צריכות כונה (ע"י שו"ע או"ח סי' ס' סע' ד), אבל בענין הזה - לכל הדעות צריך כונה. אם יאכל וישן סתם, שלא מתוך כונה לעבוד את ה' - לא יהיה לו שום שכר על כך. לעומת זאת, אם יישן לשם שמים - יקבל שכר. לכן אמרו חז"ל: "וכל מעשיך יהיו לשם שמים" (אבות פ"ב מ"ב). כי כך, גם על מעשי הרשות והחולין יקבל שכר, כמעשי מצוה.

שלוחי מצוה אינן ניזוקין - רק בהליכתן, או גם

בחזרתן?

חז"ל אמרו, "שלוחי מצוה אינן ניזוקין" (פסחים ה, ב). ונחלקו חז"ל, מאיזה פסוק לומדים זאת. הנפקא מינה בין שני הלימודים, האם רק בהליכתן מובטחים שאינן ניזוקין, או גם בחזירתן (ע"י

הוא יכול להצטדק בטענה שהוא עושה את רצון ה'. כדי שטענה זו "תתפוס", צריך שיתכוין באמת לעשות את רצון ה', ולא את רצון היצר הרע שלו. זו הטענה אל פרעה מלך מצרים. הקב"ה גזר "וְעַבְדוֹם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" (בראשית טו, יג), וא"כ פרעה היה יכול לטעון, קיימתי את רצון ה' שאמר "וְעַבְדוֹם וְעָנּוּ אֹתָם". אבל זה לא כך. כי פרעה והמצרים לא השתעבדו בישראל כדי לקיים את רצון ה', אלא להנאת עצמם השתעבדו בהם. אם היו רוצים להשתעבד בהם רק בשביל לקיים את רצון ה', היו יכולים לצאת ידי חובה בשיעור קטן, לומר להם להגיש להם כוס מים, או משהו דומה, ולא לשעבדם "בְּחֶמְרָם וּבְלִבְנֵיהֶם וּבְכָל עֲבֹדָה בְּשָׂדֵהָ". מזה שהשתעבדו בהם בקושי רב, מוכח שלא עשו לשם שמים, אלא לשם עצמם. ולכן ה' הודיע לאברהם, "וְגַם אֵת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ בְּךָ אֲנֹכִי" (שם, יד). כי אע"פ שה' מצדו גזר על ישראל שעבדו, אבל המצרים מצדם לא השתעבדו בהם בשביל לקיים את רצון ה', אלא בשביל עצמם, ולכן נענשו⁵.

כעין זה רואים גם בהפטרה שקראנו לפני שבועים, בשבת פרשת פינחס:

ירמיהו הנביא מנבא על חורבן ירושלים: "מִצָּפוֹן תִּפְתַּח הָרְעָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל. כִּי הִנְנִי קָרָא לְכָל מְשֻׁפְחוֹת מַמְלְכוֹת צְפוֹנָה, נְאֻם ה', וּבָאוּ וְנָתְנוּ אִישׁ כְּסֹאוֹ פֶתַח שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם וְעַל כָּל חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב" וכו' (ירמיהו א, יד ואילך). נבואה קשה מאד על ירושלים, ובהמשך נבואות קשות נוספות על ירושלים. והנה, בין הנבואות הקשות מופיע הפסוק הבא: "הֲלֹךְ וְקָרָאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לְאָמֵר, פֶּה אָמַר ה', זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ, אֲהַבְתָּ כְּלוּלֹתַיִךְ, לְכַתֵּף אַחֲרֵי בְמַדְבַּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה. קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל לְה' רִאשִׁית תְּבוּאָתָהּ, כָּל אֲכִלְיוֹ יֵאָשְׁמוּ, רָעָה תְּבֹא אֲלֵיהֶם נְאֻם ה'" (שם ב, ב-ג). מה לנבואה טובה זו בתוך כל הנבואות הקשות הללו? איך היא קשורה אליהם?

נראה להסביר כך: ה' קורא לממלכות צפונה להחריב את ירושלים. מה יאמרו אותן ממלכות? - "עשינו את דבר ה', ולא מגיע לנו כל עונש". אומר להם הקב"ה: לא! "קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל לְה', רִאשִׁית תְּבוּאָתָהּ, כָּל אֲכִלְיוֹ יֵאָשְׁמוּ, רָעָה תְּבֹא אֲלֵיהֶם נְאֻם ה'". עתידים אתם ליתן את הדין על כל מה שתעשו לישראל. כי למרות שגזרתי על ירושלים שתחרב, לא בקשתי מכם להיות השלוחים לדבר. אתם מצדכם לא הייתם צריכים לעשות את זה.

מי שהבין היטב את הענין הזה, זהו נירון קיסר. נירון קיסר יקבל אות משמים, שהקב"ה רוצה להחריב את ירושלים. [כשהיה סמוך לירושלים, ירה חיציים לכל רוחות השמים⁶, ובכל פעם - עף החץ ונחת בירושלים (ע"י גיטין נו, א)]. בכל זאת, כשפגש ילד יהודי אחד ושאל אותו איזה פסוק למד היום ב"חדר", אמר לו הילד: "וְנִתְּתִי אֵת נִקְמָתִי בְּאֶדוֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל" (יחזקאל כה, יד). אמר נירון הקיסר: מה, הקב"ה רוצה להחריב את ירושלים, ואחר כך לנקום באדום ולענוש אותי על שהחרבתי את בית המקדש? ! ברח והתגיייר. אמנם הרומאים שלחו אח"כ את אספסינוס קיסר, ואח"כ את טיטוס להחריב את ירושלים, אבל נירון קיסר ברח, ובאמת זכה בגלל זה ויצא ממנו התנא רבי מאיר (גיטין שם). במקום שיענוש בגיהנם על החרבת ירושלים, זכה לבן כזה שכל הש"ס מלא ממנו! סתם משנה רבי מאיר, וכל הש"ס מלא ברבי מאיר! ההסטוריונים הרי לא יודעים לאן נעלם נירון קיסר. לפי דבריהם, הוא נעלם פתאום, ולא ידוע

דורנו אפשר לדרוש ללמוד כך בבין הזמנים. הדור שלנו הוא דור חלש. אבל בכל זאת, מוכרחים למצוא זמן ללימוד תורה גם בין הזמנים. בין הזמנים אינו המשך של תשעה באב, שאסור ללמוד בו. ב"בין הזמנים" מותר וחובה ללמוד. אמנם צריך לנוח ולהתרענן ב"בין הזמנים", אבל זמן שאינו דרוש למנוחה ולריענון, חייב בתלמוד תורה כמו שאר ימות השנה. לא שמענו שמישהו חלה מחמת שעיין קצת בספר בין הזמנים, או מחמת שלמד קצת בחברותא בין הזמנים. צריך גם ללמוד ב"בין הזמנים". לא להקדיש את כולו לטיולים, כדי שלא נכנס לחודש אלול מתוך בטלה מוחלטת⁹. וכמובן, צריך גם לשמור על זמן קריאת שמע וזמן תפילה ב"בין הזמנים", בדיוק כמו בתוך הזמן. בכלל, צריך לדעת, שחופשת "בין הזמנים" היא רק בבחינת "דחוייה", לא בבחינת "הותרה". אנו מוכרחים לנפוש קצת, להתאָנָרר קצת לפני זמן אלול, שבו נדרשת מאיתנו עבודה קשה יותר, ומאמצים מיוחדים, אז לפני אלול שואפים קצת אויר. אבל כל זה הוא רק בבחינת "דחוייה", לא "הותרה". אם היה אפשר שגוי יצא במקומנו לבין הזמנים, היינו צריכים לקיים את חופשת "בין הזמנים" ע"י גוי. היות ואי אפשר לצאת לבין הזמנים ע"י גוי, מקיימים זאת ע"י ישראל. ואף על פי כן, יש למצוא זמן גם ללימוד ב"בין הזמנים", ואם אפשר - כדאי גם למצוא חברותא לבין הזמנים.

מה כדאי ללמוד בין הזמנים? - ב"בין הזמנים" כדאי ללמוד דברים שלא מספיקים ללמוד בישיבה. בישיבה מוכרחים להתרכז יותר בלימוד הגמרא, וא"כ מתי נשלים את כל התנ"ך? מתי נשלים את כל המשניות והרמב"ם וכל מה שיש ללמוד? - ב"בין הזמנים"! בין הזמנים הוא הזמן המתאים להשלים את כל הדברים האלו, שאין זמן ללמוד אותם בתוך הזמן. אמנם בשלושה שבועות אי אפשר להספיק את כל זה, אבל מה שלא נספיק ב"בין הזמנים" הזה, נוכל להשלים ב"בין הזמנים" הבא, שהוא אינו רחוק כל כך. אחרי יום הכפורים יש שוב "בין הזמנים". צריך להשתדל לנצל את הזמנים האלה ללימוד שאר חלקי התורה. כמובן, גם לחזור על מה שלמד בזמן בישיבה זה טוב, או להכין לקראת הזמן הבא את מה שילמדו, גם זה טוב, העיקר לא לבטל את הזמן, לא לשבות לגמרי מלימוד, למרות שלא נמצאים בישיבה.

כל אחד ישתדל להתקדם בעבודת ה' עד כמה שאפשר, גם בין הזמנים למצוא זמנים ללמוד תורה, להתפלל במנין וכדו', ובעיקר להתכונן לזמן הבא, זמן אלול. להכנס כראוי לזמן אלול - "אֲשֶׁר לֹא נִשְׂא לְשׂוֹא נִפְשֵׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמַרְמָה". ונזכה שצום החמישי יהיה לששון ולשמחה ולמועדים טובים במהרה בימינו, אמן.

יש מי שאומר שרק בהליכתן, ויש מי שאומר שגם בחזירתן. והנה, הגמרא מביאה שם, ששאלו את רב, האם תלמידים הגרים בריחוק מקום מבית המדרש יכולים לבוא מוקדם בבוקר (בעוד שחשון בחוץ) לבית המדרש, או שצריכים לחשוש לסכנת הדרכים. אמר רב: שיבואו, עלי ועל צוארי! (כלומר: ודאי לא ינזקו, כיון שהולכים לדבר מצוה). שאלו אותו: האם גם לשוב לביתם בסוף היום יוכלו בשעת החשכה? אמר להם: איני יודע.

ולכאורה קשה: כמו מי סבר רב? אם סבר שרק בהליכתן אינן ניזוקין, היה לו לומר שלא יחזרו משחשכה. ואם סבר שגם בחזירתן אינן ניזוקין, היה לומר שיכולים לחזור משחשכה. ולומר שהסתפק בין שתי הדעות, זהו דוחק. ולכן, נראה לבאר כך: רב סבר, ש"שלוחי מצוה אינן ניזוקין" הוא רק בהליכה, ועל החזרה - אין הבטחה שלא יזקו. אלא שהחזרה, לא תמיד היא רק חזרה. פעמים שהחזרה עצמה נחשבת להליכה לדבר מצוה. כיצד? - אם אדם חוזר הביתה מפני שב"ה הסדר נגמר ואפשר ללכת לאכול ולישון, זו איננה הליכה לדבר מצוה. אבל אם אדם חוזר הביתה לאכול ולישון כדי שיהיה לו כח ללמוד מחר, בשבילו גם החזרה היא הליכה לדבר מצוה. הוא איננו "חוזר" כעת מדבר מצוה, אלא "הולך" לדבר מצוה, להכין עצמו ללימוד של מחר.

זהו שאמר רב, שלגבי לבוא לבית המדרש - "עלי ועל צוארי". לא משנה מה תהיינה הכוונות, בין אם באים ללמוד לשמה, בין אם באים ללמוד שלא לשמה, בכל מקרה זוהי הליכה לדבר מצוה, ואפשר להבטיח שלא ינזקו בדרך. אבל בחזרה הביתה - על זה אי אפשר להבטיח כלום. כי זה כבר תלוי בלבו של כל אדם, אם חוזר כדי להכין עצמו ללימוד של מחר, או שחוזר סתם⁷.

הלכות "בין הזמנים"

כלפי מה הדברים אמורים? - כלפי בין הזמנים. כשיוצאים לבין הזמנים, יש מי שהולך סתם בשביל לנוח, ואז זו חזירה, אבל מי שהולך בשביל לאגור כוח לזמן הבא, שיוכל בעז"ה ללמוד טוב בזמן הבא, ואז זו הליכה ולא חזירה. לכל אחד יש בחירה, האם בין הזמנים שלו יהיה בבחינת הליכה או בבחינת חזירה.

כמובן, ההתייחסות לבין הזמנים צריכה להיות כזו, שאין זו סתם חופשה מהלימוד, אלא חופשה שנועדה להיות הכנה וחיזוק לקראת הזמן הבא. ובפרט שהזמן הבא הוא אמנם זמן קצר בכמות, אך רב האיכות - זמן אלול שלפני הימים נוראים - אז ודאי צריך הרבה כח בזמן כזה. ואם כך, הרי שצריך גם ללמוד בין הזמנים, לא רק לנוח, כדי שלא נגיע אל הזמן הבא כמי שלא למד גמרא מימיו...

כמה זמן צריך ללמוד בבין הזמנים? האם ממש כמו בתוך הזמן? - מספרים ששאלה זו שאלו את החזון אי"ש, והוא אמר שלא צריך עד כדי כך. "בבין הזמנים מספיק ללמוד שתיים עשרה שעות ביום בלבד"⁸... כך הוא אמר. אינני יודע אם גם מבחור בן

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת דברים: "אל תירא ואל תחת" (דברים א, כא) ⇔ "לא תיראום" (שם ג, כב).
קשרים נוספים:

"אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן" (שם א, א) ⇔ "עד אשר יניח ה' לאחיקם... בעבר הירדן" (שם ג, כ).
"אחרי הפתו את סיוח מלך האמרי... ואת עוג מלך הבשן" (שם א, ד) ⇔ "ויצא עוג מלך הבשן לקראתנו... ויאמר ה' אלי אל תירא אתו... ועשית לו פאשר עשית לסיחון מלך האמרי" (שם ג, א-ב).

"אחרי הפתו את סיוח מלך האמרי... ואת עוג מלך הבשן" (שם א, ד) ⇔ "ענייך הראת את כל אשר עשה ה' אליהם לשני המלכים האלה" (שם ג, כא).

"בערכה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים" (שם א, ז) ⇔ "והערכה והירדן וגבל מכנרת ועד ים הערכה" (שם ג, יז).

"ראה נחתי לפניכם את הארץ, באו ורשו את הארץ" (שם א, ח) ⇔ "ה' אליהם נתן לכם את הארץ הזאת לרשתה" (שם ג, יז).
2. כשישבנו לרגלי הר סיני (רמב"ן. וע"ש).

3. ועי' רמב"ן (דברים א, יח) שכתב שלשה טעמים אפשריים, למה לא אמר כאן משה דבר בשם אומרו, ולא ציין בדבריו שיתרו חותנו הוא זה שנתן לו עצה זו.

4. בירושלמי מובא, דמי שהוא "להוט אחר התורה" - מותר לו ללמוד גם בזמן שהוא אצל, אע"פ שאבל אסור בלימוד תורה (יר' מו"ק פ"ג ה"ה). [והביאו הב"י (י"ד ס"י שפ"ד), אך כתב דלא הביאוהו הפוסקים]. ובטעם היתר זה כתב בעל "ערוך השולחן", "אם היה להוט אחר התורה - כמו הרעב כשהוא להוט אחר איזה מאכל, ואם לא יתנו לו יאחזנו בולמוס ויסתכן, כמו כן הוא להוט אחר התורה, ונחשב כקצת סכנה. ולכן לא הביאו הפוסקים, משום דלא שכיח זה כלל בזמננו" (ערוה"ש שם ס"ג). ועכ"פ חזינו מכאן, שיש מצב שאדם יהיה דבוק כ"כ בתורה, עד שאם לא יוכל ללמוד במשך כמה ימים - הוא נחשב אצלו כקצת סכנה. כי "חיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד - כמיתה חשובין".

[ואולם יש שפירשו שטעם ההיתר הוא, משום שלאבל אסור רק להתענג, אך אינו חייב להצטער, ואצל אדם זה הבטלה מלימוד יש בה צער גדול, ולא רק מניעת תענוג, ולכן הותר לו ללמוד ("גשר החיים" ח"א עמ' רכ"ב)].

ועוד יש מבארים טעם היתר זה ע"פ מש"כ המהרש"א (ח"א תענית ל, א) דטעם האיסור ללמוד תורה לאבל אינו משום שמחה, אלא כדי שלא יסח דעתו מן האבילות. ולכן לא אסרו את הלימוד למי שהוא "להוט אחר התורה", כי אדם זה דעתו נתונה לתורה בעל כרחו, ואינו יכול להסיח דעתו ממנה בשום פנים ואופן, ואין טעם לאסור עליו את הלימוד, כי ממילא דעתו מוסחת מן האבילות ונתונה רק לתורה].

ועכ"פ כבר העירו בזה, דכל ההיתר הזה שייך רק באבל על קרוביו, שיש סוכרים שנאסר עליו תלמוד תורה לגמרי, אפי' בדברים הרעים [כן דעת ר"י בתוס' (תענית כא, א ד"ה ואסור לקרות בתורה), וכן משמע ברמב"ם, מדלא פירש ההיתר לקרות בדברים הרעים אלא בהל' תעניות (פ"ה הי"א), ולא בהל' אבל (פ"ה הט"ו)], וכנראה כן ס"ל להירושלמי, ולכן בלהוט אחר התורה - התירו לו ללמוד. אבל בתשעה באב, שאמרו חז"ל שמתור ללמוד בו בדברים הרעים (תענית ל, א; ונפסק בשו"ע או"ח סי' תקנ"ד ס"א) - הרי יכול ללמוד בדברים הרעים, וא"כ אין שום מקום להתיר ללמוד בדברים אחרים אף למי שהוא להוט אחר התורה.

5. וכן כתב הרמב"ן על הפסוק "וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי" (בראשית טו, יד): "ודע והבן, כי האיש שנכתב ונחתם בראש השנה להריגה, לא ינקה הליסטים ההורג אותו בעבור שעשה מה שנגזר עליו. הוא רשע בעונו ימות, ודמו מיד הרוצח יבוקש. אבל כאשר תצא הגזירה על פי נביא, יש בעושה אותה דינים: כי אם שמע אותה ורצה לעשות רצון בוראו כנגזר - אין עליו חטא, אבל יש לו זכות בו... אבל אם שמע המצוה והרג אותו לשנאה, או לשלול אותו - יש עליו העונש, כי הוא לחטא נתכוון, ועבירה הוא לו".

ולכן, כשישראל הורגים את המגדף, נאמר: "ויצאיו את המקלל אל מחוץ למחנה וירגמו אתו אבן, ויבני ישראל עשו פאשר צוה ה' את משה" (ויקרא כד, כג). מה פירוש "ויבני ישראל עשו פאשר צוה ה' את משה"? הרי כבר נאמר בפסוק שלפני זה "ויצאיו את המקלל אל מחוץ למחנה וירגמו אתו אבן", וא"כ מה בא הפסוק השני להוסיף באמרו "ויבני ישראל עשו פאשר צוה ה' את משה"? - נאמר בזה כמה תירוצים בראשונים, אבל הרמב"ן אומר (בפירוש אחרון), שכונת הפסוק לומר, שישראל עשו למגדף מה שעשו, "פאשר צוה ה' את משה". כלומר, רק בגלל ציווי ה', ולא מחמת שנאה או נקמה (רמב"ן שם). כי אם היו עושים כן לשנאה או נקמה - היתה נחשבת להם הריגתו לחטא, ולא למצוה. דהכל הולך אחר הכוונה.

6. לקסום קסם, לדעת אם תפול ירושלים בידיו (רש"י גיטין נו, א ד"ה שדא גירא).

7. ואם חוזר בשביל שתי המטרות, גם בשביל שיהיה לו כח ללמוד מחר, וגם להנאת עצמו, שהוא עיף ורוצה לישון - מבואר בגמ' שגם זה בכלל שלוחי מצוה שאינן ניווקין (עי' פסחים דף ח' סוף ע"א וריש ע"ב ורש"י שם).

8. בשו"ת תשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך שליט"א (ח"ב סי' תס"ד) הביא מעשה בבחור אחד שבא לחזו"א זצ"ל ליפרד ממנו לפני שנסע לביתו ל"בין הזמנים", אמר לו החזו"א שבבין הזמנים ודאי צריך לנוח להחליף כח ולא צריך ללמוד כמו בתוך הזמן, אך לכל הפחות חייב ללמוד כמו בעה"ב. ושאל הבחור מה נקרא לימוד כמו בעל הבית, והראה לו החזו"א את דברי הרמב"ם (פ"א מת"ת הי"ב) שאומר: כיצד [ישלש אדם זמן לימודו, שליש למקרא וכו'], היה בעל אומנות ועוסק במלאכתו ג' שעות ביום ובתורה תשע - אותן התשע קורא בשלש מהן בתורה שבכתב, ובשלש בתורה שבעל פה וכו'. ומבואר, שבעה"ב ע"פ התורה הוא שלומד תשע שעות ביום ושלש שעות עובד. ואמר החזו"א לבחור, שלפ"ז ילמד בבין הזמנים תשע שעות... וכנראה לדעת הרב שליט"א כוונת החזו"א היתה דתשע שעות הוא השיעור לבעה"ב שטרוד במלאכתו, אבל בחור בבין הזמנים שאינו טרוד במלאכה, גם השלש שעות שבעה"ב עובד צריך להקדיש לתורה, ובס"ה הן י"ב שעות. וזהו שיעור ת"ת במדרגה של "בעל הבית", ואין לפחות מזה בבין הזמנים. אבל בתוך הזמן, מי שהוא בן תורה ולומד בשיבה, צריך ללמוד יותר.

9. וכבר אמרו חז"ל, "לא חרבה ירושלים, אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן" (שבת קיט, ב). וכתב המהרש"א (שם ד"ה ואמר רבה), שבעונותינו הרבים, גם בזמננו מצוי העוון הזה, ש"הבחורים מבטלין רוב הימים בבין הזמנים, והולכים ברחובות בביטולים וטיוילים... וכן כתב השל"ה: "ועיקר הכולל הכל, יהיה נעקר ונשרש מן העולם השם של בין הזמנים, לא יזכר ולא יפקד, רק כל העתים שוים לטובה, יתנהגו כמנהג אחד לתורה" (של"ה מס' שבועות ד"ה ולמדתם את בניכם - עמ' מ"ח ע"ב בדפוסים הישנים).